

گزارشی از آرای دیوان داور دعاوی ایران- ایالات متحده

1.

دیوان داور دعاوی ایران - ایالات متحده¹ (دیوان داور) به تدریج از نیمه اول سال 1360، و متعاقب بیانیه‌های مورخ 1359/10/29 (1981/1/19) دولت الجزایر، در شهر لاهه هلند تشکیل شده است. مهلت ثبت دادخواست نزد دیوان مذکور، در اجرای بند 4 از ماده 3 بیانیه حل و فصل دعاوی، در تاریخ 1360/10/29 یعنی یک سال پس از امضای بیانیه‌های الجزایر پایان پذیرفته است. تا تاریخ یاد شده، طرفین کمی بیش از 4000 فقره دادخواست علیه یکدیگر، نزد دیوان داور ثبت کردند. منظور از «طرفین» دولت ایران، دولت ایالات متحده، اشخاص حقیقی و حقوقی

1. Iran-U.S. Claims Tribunal

به منظور آشنایی بیشتر با بیانیه‌های مذکور، مراجعه کنید به مقاله شرح مختصر بیانیه‌های الجزایر مندرج در همین شماره.

خصوصی ایران و امریکایی است. تعدادی از این دادخواستها «ثبت موقت» شده بودند که پس از کسب نظر دیوان داور، به علت اینکه خواهان یا خواننده فاقد او صاف مقرر در بیانیه حل و فصل دعاوی، جهت استفاده از صلاحیت دیوان بوده اند، رد شده اند. تعداد دیگری از دادخواستها نیز به لحاظ اینکه مشمول رأی تفسیری الف/2 هیأت عمومی دیوان داور شده اند،² عملاً از آمار دادخواستهای دیوان حذف گردیده اند.

2.

آمار دادخواستهای موجود و تحت رسیدگی طرفین در دیوان داور، 3836 فقره میباشد که 333 فقره آن به علت «دستور» دیوان، استرداد دعوی از جانب

2. به موجب رأی مذکور، هیأت عمومی دیوان نظر داد که صلاحیت دیوان داور را بایستی براساس مفاد بند 1 ماده 2 بیانیه حل و فصل تفسیر و تعیین نمود و چون در بند مذکور ذکر از دعاوی دولت یک طرف علیه اتباع طرف دیگر نشده بنابراین اینگونه دعاوی در صلاحیت دیوان داور نمیگنجد. داوران ایرانی در این مورد رأی مخالف داده اند و ایران نیز این قبیل دعاوی خود را حسب مورد به صورت دعاوی متقابل نزد دیوان داور طرح کرده است.

مدعی امریکایی یا آرای صادره مختومه شده است.

تحلیل آمار دادخواستهای مطروحه نزد دیوان به شرح زیر است:

دادخواستهای امریکا علیه ایران:

558 فقره، که خواسته هر کدام بیش از 250.000 دلار است.

2782 فقره، که خواسته هر کدام کمتر از 250.000 دلار است.

18 فقره، که دولت امریکا علیه دولت ایران طرح کرده است.

2 فقره، که دولت امریکا نظر تفسیری دیوان را در موضوعات متنازع‌فیه با ایران، خواستار شده است.

دادخواستهای ایران علیه امریکا:

404 فقره، که خواسته هر کدام بیش از 250.000 دلار است.

52 فقره، که دولت ایران علیه دولت امریکا طرح کرده است.

17 فقره، که دولت ایران نظر تفسیری و یا حکمی دیوان را در موضوعات متنازع‌فیه با امریکا، خواستار شده است.

خواستة تقریبي دعاوي امریکا 17
میلیارد دلار و خواسته تقریبي دعاوي
ایران بیش از 15 میلیارد دلار است که به
آن بایستی مبالغ موضوع دعاوي تقابل
ایران را نیز اضافه کرد.

.3

دیوان داوري پس از تشکیل بدواً
به کار بررسی و انجام اصلاحات لازم و
تطبيق مقررات UNCITRAL با مقتضیات
بیانیه های الجزایر پرداخت؛ توضیح آنکه
اجرای مقررات مذکور به عنوان آیین
دادرسی دیوان، در بیانیه حل و فصل
دعاوي مقرر شده است.

این بررسی و تطبيق سرانجام در
اسفند 1362 پایان یافت؛ ولی دیوان
داوري کار رسیدگی به پرونده ها را از
اوایل سال 1361 آغاز و اولین تصمیمات
خود را در ابتدای همان سال اتخاذ کرد و
تاکنون (دی ماه 1363) 151 رأی صادر کرده
است.

آرای دیوان داوري به طور کلی سه نوع

است:

الف: آرای سازشی، مبنی بر تنفیذ توافقنامه فیما بین اصحاب دعوی.

ب: آرای ترافعی، مبنی بر فصل خصومت و تعیین حکم دعوی در ماهیت یا صلاحیت.

ج: آرای هیأت عمومی، مبنی بر تفسیر و اعلام نظر در موضوعات مختلف فیه بین دولتین یا اجرای بیانیه های الجزایر.

دیوان در بعضی موارد نیز به موجب «دستور» (قرار)، دادخواستهای را به دلایل شکلی رد می‌کند؛ ولی هرگاه مبنای رد دادخواست مسائل صلاحیتی یا ماهوی باشد، مبادرت به صدور رأی می‌نماید.

.4

تحلیل 151 فقره رأی فوق به شرح زیر است:

الف- آرای سازشی:

76 فقره رأی سازشی- به موجب این قبیل آراء، طرف ایرانی دعوی مطروحه، ا قلام مالی، اموال و ماشین آلات مختلف را که معمولاً در امریکا مانده بودند، دریافت می‌کند و یا به موجب قرارداد های متمم،

ترتیبات لازم برای دریافت لوازم یدکی مورد نیاز جهت راه اندازی ابتدایی ماشین آلات و کارخانجات مربوط را که عمده اقدامات و تأسیسات آنها قبل از انقلاب صورت گرفته، به نفع خود می دهد. بعضاً نیز سهام و یا حق الامتیاز مربوط به طور دائمی به طرف ایرانی منتقل می گردد. متقابلاً نیز مبلغی بابت ارقام فوق، به طرف امریکایی پرداخت می شود.

بررسی های به عمل آمده نشان می دهد که جمع خواسته این قبیل پرونده ها نزدیک به یک میلیارد بوده است که عملاً در ازای دریافت ارقام فوق، حدود 20% آن پرداخت شده است.

ب- آرای ترافعی:

ب/1- آرای ترافعی علیه ایران:

36 فقره رأی ترافعی علیه ایران صادره شده که منتهی به پرداخت حدود 75 میلیون دلار گردیده است. با توجه به میزان مدعی به امریکا در این قبیل پرونده ها، جمع محکوم به فوق به حدود 40% آن بالغ می گردد. در این محاسبه بهره منظور نشده است.

ب/2- آرای ترافیعی علیه امریکا:

3 فقره رأی علیه امریکا و به نفع ایران صادر شده که منتهی به محکومیت امریکا بر پرداخت 12 میلیون دلار گردیده است. با توجه به جمع خواسته ایران در پرونده های مذکور، محکوم به فوق بالغ بر 75% مدعی به ایران می شود.

ب/3- آرای صادره مبني بر رد دادخواست طرفین در ماهیت یا صلاحیت:

• رد ماهوی: 1 رأی مبني بر ادعای ایران علیه امریکا در ماهیت صادر شده که خواسته آن حدود 100 هزار دلار بوده است.

متقابلاً 17 رأی مبني بر رد ادعای امریکا علیه ایران در ماهیت صادر شده که جمع خواسته آنها حدود 480 میلیون دلار بوده است.

• رد صلاحیتی: 2 رأی مبني بر رد دادخواست ایران علیه امریکا صادر شده که مبني بر آن عدم صلاحیت دیوان داورى اعلام گردیده است؛ جمع خواسته

آنها بالغ بر حدود 450 هزار دلار می‌باشد.

متقابلاً 14 رأی مبنی بر رد دادخواست امریکا علیه ایران به جهت عدم صلاحیت دیوان داوری صادر شده است که جمع خواسته آنها بالغ بر حدود 245 میلیون دلار می‌شود.

ج- آرای هیأت عمومی دیوان داوری:

دیوان داوری تاکنون در 4 مورد از پرونده‌های تفسیری اتخاذ تصمیم کرده است. موضوعات 4 پرونده فوق به‌طور خلاصه عبارت بوده از:

- اختلاف نظر در مورد نحوه رسیدگی دیوان نسبت به سازشنامه‌های تنظیمی اصحاب دعوی، بهره متعلقه به حساب تضمینی، هزینه‌های نگهداری حساب تضمینی، مسئولیت خسارات وارده به بانک مرکزی مورد توافق طرفین و امین حساب تضمینی.
- اختلاف نظر در مورد صلاحیت دیوان در خصوص دعاوی ضمانتنامه‌های بانکی.

• اختلاف نظر در مورد صلاحیت دیوان در رسیدگی یا عدم رسیدگی نسبت به دعاوی دارندگان تابعیت مضاعف. موضوعات پرونده‌های چهارگانه فوق و تصمیمات دیوان داوری در هر کدام مفصل است و مجال ذکر جزئیات آنها در این مختصر فراهم نیست. ضمناً در دو مورد دیگر از این قبیل پرونده‌ها به دنبال استرداد دعوی، پرونده مختومه شده است.

5.

تحلیل حقوقی آرای صادره دیوان داوری تاکنون را به فرصتی دیگر وامی‌گذاریم و همین جا از صاحب نظران برای این مهم یاری می‌طلبیم؛ اما این مقدار را می‌توان در این مختصر گفت که آرای ترافعی دیوان داوری که هر کدام از شعبه‌ای صادر شده است،³ برحسب مبانی استدلالی و حقوقی که وسیله داور وسط که تصمیم‌گیرنده نهایی در هر پرونده است، اتخاذ شده، متفاوتند و زبان و زمینه

3. دیوان داوری از 9 عضو تشکیل شده است که هر سه عضو آن با ترکیب «یک داور ایرانی، یک داور امریکایی، یک داور وسط» یک شعبه از آن را تشکیل می‌دهند و رئیس هر شعبه داور وسط است.

هماهنگ و يكسويي ندارند. اگرچه مي‌توان توجیه این اختلاف را به خاصیت و طبیعت کار حقوقی و قضایی که امری نظری است، احاله دارد، ولی با توجه به این‌که منشور و مبانی مکتوب مورد عمل دیوان داورى، بیانیه‌های الجزایر است، مزرهای آن علی‌القاعده بایستی محدود به قلمرو بیانیه‌های یاد شده گردد. به‌علاوه اگرچه ماده 5 بیانیه حل و فصل دعوی در شمارش ابزارهای حقوقی سنجش و ارزیابی دعاوی به «رعایت قانون»، «اصول حقوق تجارت» و «حقوق بین‌الملل» اشاره دارد، ولی در اعمال آنها «عرف تجاری و مفاد قرارداد و تغییرات اوضاع و احوال» را نیز شرط کرده است و به این ترتیب میدان‌های حقوقی باز موضوع در حقوق تجارت و حقوق بین‌الملل را که هر روز در حال تغییر و تحول است، مظهر «عرف تجاری» و «مفاد قرارداد» که حد و مرز تعهدات طرفین را معلوم می‌دارد، قرارداد است.

به این ترتیب و به شرط اعمال تام و تمام ضوابط فوق، انتظار زبان و ذهنیت حقوقی همگون در آرای ترافعی دیوان داورى چندان بی‌جا و گزاف نیست که بررسی

آن و نقد آرای مذکور را به فرصتی دیگر می‌سپریم.

باری، مباحث عمده حقوقی که در آرای ترافعی و تفسیری دیوان داوران مورد گفتگو یا استناد قرار گرفته‌اند، عبارتند از: صلاحیت بین‌المللی، تابعیت، مسائل تعارض قوانین، دارا شدن غیرعادلانه، تعهدات قراردادی، مصادره و ملی کردن، ضبط اموال، مقررات ارزی و حق حاکمیت دولتها، فسخ یا نقض قرارداد و خسارت ناشی از آن، تفسیر قرارداد، تقصیر قراردادی و غیرقراردادی، اجرت‌المثل، عدم النفع، ارزش سند، نمایندگی، مسئولیت بین‌المللی دولت و واحدهای تحت کنترل آن، معاهدات بین‌المللی و تفسیر معاهدات، ارزش سهام، دعوی متقابل، مسائل مالیاتی، بیمه‌های اجتماعی و ...

مسائل حقوقی فوق یا مبنای تصمیم و حکم دیوان در پرونده‌ها قرار گرفته و یا به لحاظ ارتباط با موضوع پرونده به نحوی از آنجا مورد اشاره دیوان واقع شده‌اند.

۰۴۰۴

